

УДК 351.88::347.43(477):339.9

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.2>

Єжунінова Аліна Юрївна,

головний спеціаліст деканату

Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ПУБЛІЧНОУПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

REGIONALIZATION OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC SECURITY OF THE NATION STATE: PUBLIC ADMINISTRATIVE ASPECT

У статті наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми – раціоналізації державно-управлінської діяльності у сфері зовнішньоекономічної діяльності у контексті економічної безпеки держави, викладеної у формі дослідження впливу зовнішніх чинників, зокрема, європейських інтеграційних процесів та інкорпорації міжнародних стандартів в систему економічної політики національної держави. Актуалізовано проблематику дослідження ефективності управлінської діяльності в системі зовнішньоекономічних зв'язків на центральному й регіональному рівнях в Україні, що обумовлена на сьогодні важливістю системного аналізу передумов інтеграції до європейських економічних та політичних структур, визначенням багаторівневих складових у системі національної зовнішньоекономічної політики України, необхідністю розробки цільових загальнодержавних, регіональних й галузевих програм економічного розвитку.

Встановлено, що зовнішньоекономічного співробітництва не знайшов достатнього місця у працях провідних вітчизняних вчених. Дослідження науковців зосереджені навколо таких напрямів проблемного аналізу як розробка нормативно-правових документів щодо діяльності центральних органів влади у системі зовнішньоекономічної діяльності, концепцій регіонального розвитку (з включенням до структур таких програм положень про зовнішньоекономічну діяльність регіонів), та досліджень в сфері зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва. Наголошено на необхідності систематизації дослідження ефективності управління такою діяльністю на різних рівнях у напрямі визначення механізмів її оптимізації в сучасних умовах.

Доведено, що на сьогоднішній день базовою проблемою формування та реалізації оптимальної управлінської діяльності у зовнішньоекономічній площині виступають відсутність координації діяльності владних структур центрального рівня управління, зниження ефективності взаємодії центральних, регіональних, галузевих структур управління в сфері зовнішньоекономічної діяльності, нерозробленість напрямів адаптації зарубіжного досвіду та адаптації законодавчої бази України до правових норм інших країн, зокрема, законодавства ЄС та країн-членів ЄС. Вказано, що ефективність зовнішньоекономічної політики країни завжди має базуватися на системі стратегічних пріоритетів як міждержавного, так і трансрегіонального економічного співробітництва.

Ключові слова: держава, зовнішньоекономічна політика, економічна безпека, регіон, публічне управління, публічноуправлінська діяльність.

The article provides a theoretical generalization and offers a new solution to the scientific problem of rationalization of state-management activity in the field of foreign economic activity in the context of the economic security of the state, presented in the form of a study of the influence of external factors, in particular, European integration processes and the incorporation of international standards into the system of economic policy of the national state. The problems of researching the effectiveness of management activities in the system of foreign economic relations at the central and regional levels in Ukraine are updated, which is due to the importance of a systematic analysis of the prerequisites for integration into European economic and political structures, the definition of multi-level components in the system of the national foreign economic policy of Ukraine, the need to develop targeted state-wide, regional and sectoral programs of economic development.

It was established that foreign economic cooperation did not find a sufficient place in the works of leading domestic scientists. The research of scientists is focused on such areas of problem analysis as the development of regulatory and legal documents regarding the activity of central authorities in the system of foreign economic activity, concepts of regional development (with the inclusion of provisions on the foreign economic activity of regions in the structures of such programs), and research in the field of foreign economic activity of subjects entrepreneurship. The need to systematize the study of the effectiveness of

management of such activities at different levels in the direction of determining the mechanisms of its optimization in modern conditions is emphasized.

It has been proven that today the basic problem of the formation and implementation of optimal management activities in the foreign economic sphere is the lack of coordination of the activities of the power structures of the central level of management, the decrease in the effectiveness of the interaction of central, regional, sectoral management structures in the field of foreign economic activity, the lack of development of directions for the adaptation of foreign experience and the adaptation of legislative the basis of Ukraine to the legal norms of other countries, in particular, the legislation of the EU and EU member states. It is indicated that the effectiveness of the country's foreign economic policy should always be based on the system of strategic priorities of both interstate and transregional economic cooperation.

Key words: *state, foreign economic policy, economic security, region, public administration, public administration activity.*

Постановка проблеми. У системі державного управління на даний час, як і раніше актуальними залишаються проблеми модернізації та зміни спрямованості національної економіки, зростання інвестиційної привабливості регіонів, підвищення конкурентоспроможності продукції та прискореного впровадження інновацій [1]. Посилюється необхідність пошуку нових важелів і механізмів, здатних забезпечити сталий соціально-економічний розвиток регіонів. Особливо така ситуація актуалізується в умовах протидії збройній агресії та повоєнного відновлення України.

Становлення принципово нових механізмів державного управління в умовах інтернаціоналізації економічних зв'язків відбувається в умовах постійного дефіциту і протиріч правової бази, регулюючої економічні стосунки, відставання законодавства від процесів, що реально відбуваються в суспільстві. Усе це робить особливо актуальною цілеспрямовану діяльність по забезпеченню економічної стабільності країни і її громадян на основі єдиної державної стратегії. Сучасний розвиток економіки будь-якої країни, зокрема вітчизняної, значною мірою залежить від результатів зовнішньоекономічної діяльності, яка має бути спрямована на вирішення конкретних завдань, що стоять перед національною економікою, а саме: зменшення зовнішньої заборгованості, забезпечення потреб в імпорті, оптимальна реалізація експортних можливостей, структурна перебудова народного господарства. Інтеграція України до наднаціональних систем управління порівняно з багатьма іншими державами відбувається в більш складних умовах. Тоді як більшість країн розвивали і відпрацьовували свої міжнародні зв'язки разом з формуванням і розвитком світового господарства, Україна інтегрує до сформованої, функціонуючої за своїми правилами, системи, багато в чому пристосовуючись до вже існуючих відносин.

Зазначені обставини ускладнюють вироблення загальних принципів оцінки рівня регіональної економічної політики як частини національного економічного механізму, а також вироблення кон-

кретних заходів з урахуванням специфіки регіонального економічного розвитку, яка обумовлює необхідність модифікації цілей, заходів і конкретних дій органів державної влади і управління, а також органів місцевого самоврядування. Адже йдеться не лише про те, що на регіональному рівні мають бути сформовані більш-менш самостійні системи управління, здатні у процесі суспільних трансформацій модифікуватися. Натомість, для здійснення такої системної модифікації потрібні відповідні методологічні засади формування специфічних регіональних умов, очевидно, у форматі державної регіональної політики [2].

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичною основою аналізу проблеми регіоналізації зовнішньоекономічної діяльності є праці вчених, які досліджували концептуальні засади реформування сучасного державного управління: А. Баштанник, Є. Бородіна, Н. Липовської, Т. Маматової, Є. Романенка, С. Сороки, В. Тертички, І. Хожило, І. Чикаренко та ін. Варто вказати також наукові роботи І. Лозицької, А. Новака, Ф. Рагімова, М. Сачко, які дослідили інституціональні реформи в Україні у контексті ствердження України як європейської держави. Разом з тим, формування державно-управлінського (у більшій мірі – організаційно-економічного) механізму розвитку зовнішньоекономічної діяльності України, визначення пріоритетних векторів розвитку інтеграційних процесів України, а також функціонування спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності як інституціональної складової потребують додаткових досліджень. Невідпрацьованість схем управління і контролю, механізмів функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності та спеціальних економічних зон, а також вплив їх на економіку України та активізацію зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності вимагають додаткових наукових досліджень окресленого кола питань.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі комплексного теоретичного дослідження загальних положень науки державного управління допо-

внити існуючі розробки у сфері функціонування регіональних механізмів раціоналізації зовнішньоекономічної діяльності. Для досягнення мети важливо вирішити такі завдання: комплексно дослідити місце і роль національної держави в системі зовнішньоекономічної діяльності, у теоретичному та методичному аспектах розкрити сутність зовнішньоекономічної діяльності як складової публічноуправлінської діяльності; обґрунтувати закономірності і тенденції розвитку регіональних механізмів зовнішньоекономічної діяльності в контексті економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим елементом структури народного господарства, що утворюється стійкими просторовими зв'язками і що забезпечує його цілісність є територіальна структура. Така структура не лише відбиває результат розвитку, що склався, і розміщення продуктивних сил, але і є важливою передумовою подальшого розвитку економіки і рівня життя населення, забезпечення національної безпеки країни. Для економічної безпеки країни актуальною є проблема інтеграції регіонів, що украй важливо з урахуванням забезпечення національних інтересів і вирішення ряду стратегічних завдань протидії збройній агресії РФ проти України та повоєнного відновлення нашої держави.

Стратегічним напрямом інституціональних змін у системі державного управління в Україні є трансформація наявної моделі публічної влади, формування системи національних інтересів з урахуванням викликів і загроз національній безпеці. Відповідно до напрямів реформування державного управління мова йде про становлення нової моделі публічного управління на основі гармонізації принципів, інструментів, форм та методів управлінської діяльності, формування національних цінностей та забезпечення національних інтересів [3]. Саме тому важливість дослідження проблем забезпечення національних інтересів в умовах антикризового управління завжди полягає у інституціональному та теоретичному визначенні шляхів удосконалення правової бази діяльності органів влади, детермінації загроз національній безпеці, зокрема й економічній безпеці, формуванню змісту нового публічного управління в Україні.

формування ефективних механізмів державноуправлінської діяльності у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) базується на раціональному механізмі регіонального управління, основою якого виступає формалізація принципів субсидіарності та децентралізації, за умов чого регіон (область) України виступає базовим рів-

нем удосконалення національної економічної політики, а інноваційні форми ЗЕД, напрацьовані в контексті європейського досвіду «ефективного управління», сприятимуть формуванню вертикально інтегрованих регіональних механізмів ЗЕД як складової європейської системи регіонального співробітництва.

Мова йде про системне дослідження напрямів реалізації зовнішньоекономічної діяльності у процесі становлення управління в Україні в принципово нових умовах державотворення – комплексного реформування управління на галузевому, регіональному та функціональному рівні, значних змін у законодавстві України, реалізації напрямів загальнодержавної реформи економічної політики відповідно до вимог європейського інтеграційного процесу через посилення ролі регіональних, у тому числі євро регіональних та транскордонних механізмів. Варто зазначити, що на основі інтегративного аналізу сучасних теорій зовнішньоекономічної діяльності, міжнародної та європейської економічної інтеграції та загальної теорії економічного добробуту можливо встановити, що європейська економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку безпосередньо впливає як на економічний, так і на суспільний добробут її учасників, що в свою чергу вимагає оцінки цього процесу з точки зору економічної ефективності та розподільчої справедливості євроінтеграції.

Сучасний стан економічної безпеки України, виклики і загрози для раціонального функціонування системи державного управління визначають потребу проведення комплексного аналізу залежності між складниками розвитку держави (економічний, політичний, соціальний), факторами стабільності і прогнозованістю реформ в Україні, здатністю адекватно реагувати на зовнішні виклики і загрози. Інтегрованість завдання раціоналізації управлінської діяльності інститутів державної влади в такому контексті обумовлена взаємовпливом зовнішніх та внутрішніх чинників забезпечення/загроз національним інтересам. Саме тому окремим напрямом теоретичних досліджень варто визначити розробку теоретико-методологічних засад забезпечення національних інтересів в умовах антикризового управління [4].

При цьому варто зауважити, що аналіз теоретичних джерел щодо підходів до розуміння дефініції «економічна безпека» дозволяє стверджувати, що економічна безпека розглядається як: властивість соціально-економічної системи різного рівня; сукупність властивостей соціально-економічної системи; стан соціально-економічної системи. Аналіз теоретичних джерел та підходів

до розуміння поняття економічної безпеки на національному рівні свідчить про наявність неузгодженості серед дослідників вже на етапі визначення об'єкту економічної безпеки: держава, країна, національна економіка. На основі розуміння національної економіки «як сукупності економічних об'єктів (галузей, територій, населення, підприємств та ресурсів), які взаємопов'язані та взаємодіють між собою у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання, зумовлені особливостями економічного розвитку, спільністю території і тривалою історичною єдністю» [5]. При цьому, на нашу думку, виникають суттєві розбіжності у трактуванні базових понять - економічна безпека держави, економічна безпека регіону, економічна безпека спеціальних механізмів регіонального співробітництва.

Ефективна зовнішня політика окремої країни спрямована на забезпечення найбільш сприятливих умов на міжнародній арені для реалізації власних національних інтересів, захист політичної та економічної безпеки [3]. Адже саме національні інтереси відображають фундаментальні цінності та прагнення громадян країни, потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і засоби задоволення. Водночас, національні інтереси та їх пріоритетність обумовлюються конкретною ситуацією, що складається в країні та за її межами. Серед національних інтересів України у сфері зовнішньоекономічної діяльності особливо важливими є забезпечення державного суверенітету, територіальної

цілісності та недоторканості кордонів, а також налагодження рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма країнами, інтегрування в європейські та світові економічні структури [3]. Саме тому визначення теоретичних та практичних основ зовнішньоекономічної діяльності виступає важливим завданням забезпечення економічного суверенітету України, сприяє вирішенню стратегічного завдання подальшого розвитку – інтеграції в європейський і світовий економічний простір.

Велика кількість дефініцій поняття «економічна безпека» у вітчизняній літературі об'єднує прагнення передати цей стан через аналіз конкретних ознак:

- 1) реальний стан об'єкта економічної безпеки, коли стан небезпеки складно детермінувати;
- 2) стан, що підтримує необхідну економічну і військову національну міць для протидії загрозам її існуванню, які походять як з інших країн, так і з власної країни;
- 3) реальні можливості бути незалежним від небезпеки зовнішнього походження;
- 4) стан відносин на міжнародному рівні, що не допускають створення загрози народній безпеці в будь-якому вигляді.

Саме у такому форматі держава у межах безпечного простору має отримувати гарантії суверенітету та територіальної цілісності (рис. 1).

У сучасних умовах зовнішньоекономічна діяльність держав являє собою систему економічних відносин, які складаються при обміні

Рис. 1. Концептуалізація політики національної держави у сфері національної безпеки

Джерело: [4]; дослідження автора

ресурсами між країнами та їх економічними суб'єктами, й доцільність та раціональність такої діяльності потребує власного наукового підкріплення. Економічні відносини запроваджують усі аспекти економічного життя держави: виробництво, торгівлю, інвестиційну сферу та фінанси. Адже практичне значення зовнішньоекономічної діяльності для країн полягає в можливості одержувати валютну виручку від експорту, підвищувати технічний рівень виробництва (за рахунок імпорту, більш ефективної техніки та технологій), виробляти конкурентоспроможну продукцію.

Кожний з відзначених рівнів зовнішньоекономічної діяльності сам по собі не відображає усієї системи відносин, що складаються в цій системі. Кожний рівень фіксує лише певну сторону господарського буття, певну грань відносин його елементів. Це так чи інакше виражається в можливих моделях зовнішньоекономічної діяльності (див. рис. 2). Значна частина міжнародних принципів зовнішньоекономічної діяльності формалізована у межах правових актів інтеграційних об'єднань.

Так, принципи зовнішньоекономічної діяльності у ЄС містяться в Білій книзі (1985 р.)

Рис. 2. Основні моделі розвитку зовнішньоекономічної діяльності як складової державно-управлінської діяльності

і включають складники економічного регулювання: контроль і оформлення документів на товари, що перетинають національні кордони; свободу пересування осіб для працевлаштування; відкриття споживчих ринків тощо.

Отже, здійснюючи державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, Україна прагне забезпечувати:

1) захист своїх економічних інтересів, економічної безпеки та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

2) створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;

3) заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Здійснюючи регіональну політику, держава здатна вирішувати проблеми підвищення конкурентоздатності економіки в цілому (і для цього допомагати найбільш розвиненим регіонам), стимулювати використання власних природних ресурсів (і допомагати регіонам їх зосереджувати) тощо. Діяльність держави, спрямована на зниження просторових соціально-економічних диспропорцій, стає найважливішою складовою регіональної політики, коли такі диспропорції досягають надмірного рівня, що перешкоджає нормальному функціонуванню країни, являють загрозу її єдності, ведуть до росту регіонального антагонізму, і їхня небезпека усвідомлюється населенням і політиками.

Регіональна політика, спрямована на зниження просторових соціально-економічних диспропорцій є лише одним з її (регіональної політики) видів. Досвід західних країн однозначно підтверджує, що в більшості з них саме така регіональна політика є «основною». У багатьох вона є єдиним

видом регіональної політики (зі своїми законами, інститутами і засобами). В умовах України даний напрямок регіональної політики не повинне залишитися єдиним, але завжди буде серед основних. Розвиток депресивних і слабозрозумітих територій і зниження просторових соціально-економічних диспропорцій має стати першим напрямком регіональної політики.

Висновки. Проголошення європейського вибору України, наближення до європейських стандартів управління певними територіями як самостійними адміністративними одиницями, створення передумов для набуття повноправного членства у Європейському Союзі в стратегічній перспективі потребує відповідної адаптації принципів спільної регіональної політики ЄС на національному ґрунті, актуалізує наукові дослідження її основних складових й розробки рекомендацій по раціоналізації регіональної політики України. Це в подальшому надасть можливість детермінувати перспективи і механізми міжрегіонального співробітництва (виходячи з наближення кордонів ЄС і України), створити необхідну інфраструктуру як систему інституцій для регулювання євроінтеграційної політики України, отримати додаткове фінансування зі структурних фондів ЄС на розвиток міжрегіонального співробітництва, внести відповідні зміни у національне законодавство, розробити механізми регіональної співпраці з європейськими країнами. Поєднання двох форм єврорегіонального співробітництва (прикордонного і трансрегіонального) дозволить також значно розширити представництво регіонів України в європейському економічному та політичному просторі, ствердити європейську ідентичність України.

Разом з тим, такий підхід дозволить вирішити базову суперечність сучасної концепції економічної безпеки: розвиток економічних механізмів

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Деякі питання реформування державного управління / Стратегія реформування державного управління на 2022-2025 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-strategiyu-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukrayini-do-2025-roku>

2. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року № 156. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150156?an=590>

3. Баштанник В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2010. 390 с.

4. Терханов Ф. Формування основ забезпечення територіальної цілісності в умовах децентралізації державної влади в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 3 (36). С. 31–36.

5. Lozytska I. Theoretical and methodological basis of implementation of the foreign experience of administrative regulation in the system of public administration / Lozytska Iryna, Bashtannyk Vitalii // *Development trends in legal science and practice: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph* / edited by authors. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2018. p. 126–144.